

ДИБИНЕЦЬКА ФАЯНSOVA ФАБРИКА ГРАФІВ БРАНИЦЬКИХ НА КИЇВЩИНІ За першоджерелами

Вступ. Фабрика тонкостінного фаянсу [6; 7; 8; 10; 14], що знаходилася у населеному пункті Дибинці на Київщині, в літературі отримала назву Дибинська (Дибинецька) фаянсова фабрика графів Браницьких. Час її існування до недавнього періоду вивчення обмежували 1812–1822 роками, однак нині можна уточнити, що він щонайменше тривав впродовж першої третини ХІХ століття.

Постановка проблеми. Враховуючи, що на початку війни Наполеона з Росією, Дибинецька фабрика фаянсу, як виявилось шляхом порівняння статистичних даних [7], була провідною у своєму сегменті промисловості на землях етнічної України, випереджаючи за кількістю випуску продукції навіть фінансовану з державної казни пафосну Києво-Межигірську фаянсову фабрику, і не поступалася останній у асортиментному різноманітті [9], необхідно переглянути існуючі першоджерела з окресленого кола питань і встановити дійсний стан речей.

Актуальність дослідження. Мистецтво українського фаянсу через історичні обставини за добу ХХ — початку ХХІ століття було успішно «перекроєне» «братніми» народами Росії та Польщі, до складу яких наші землі входили протягом попередніх кількох століть.

Повне безладдя з архівними джерелами і «роківки» з частинами державних і приватних колекцій спричинили відсутність упорядкованої архівно-статистичної, загальноісторичної, мистецтвознавчої, технологічної бази. За інерцією руху радянського часу і донині в музеях Білорусі та Польщі виставляють, а в каталогах Росії та Німеччини презентують фарфорову та фаянсову продукцію Корецької та Городницької фабрик як польську. Межигір'я лишається за аналогією з назвою «Імператорська фабрика» у розумінні всієї Європи та Заходу спадком Росії.

Через брак фінансування на державні програми з дослідження вітчизняного «білого золота» культури на спадщина нашого етносу досі не вивчена повноцінно, не досліджена, не осмислена та не впорядкована за законами академічної науки. Переписуючи старі концепції, низка вітчизняних вчених і далі продовжують «не помічати» справжніх «діамантів» та «перлин», що прикрасили би корону будь-якої розвиненої європейської держави, як Фаенца — Італії, Делфт — Голландії, Веджвуд — Англії.

Зв'язок авторського доробку із важливими науковими та практичними завданнями. Даний матеріал є складовою додатків докторської дисертації, присвяченої історії розвитку вітчизняного фарфору та фаянсу. Апробація дозволить ознайомити ширше коло науковців з інформацією, що потенційно уможливить розшук артефактів означеного підприємства. У першу чергу натурних творів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Збір матеріалу за напрямком історії означеного виробництва та перше узагальнення розрізнених відомостей з архівних та опублікованих першоджерел було здійснено протягом кінця 1950-х — початку 1960-х відомим українським мистецтвознавцем, художником, технологом, викладачем Пантелеймоном Никифоровичем Мусієнком. Проте вченому не вистачило часу впорядкувати й ґрунтовніше перевірити і дослідити дещо протирічну інформацію. Наступною спробою є нинішня публікація, що стала можливою після цілеспрямованого пошуку першоджерел протягом останніх кількох років та польових досліджень.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Починаючи з хронологічних меж, імен власників, справжніх обсягів виробництва, асортименту продукції, специфіки устаткування підприємства фаянсу в Дибинцях, особливостей його технологічного циклу, складу маси для виготовлення посуду, фінтерлеїв (дрібничок) та скульптури, дані про фабрику були зовсім розрізненими і швидше нагадували міфічні. У зв'язку з написанням нових розділів історії вітчизняного

декоративно-ужиткового мистецтва постає питання про необхідність систематизації існуючих фактажних даних і співвіднесення їх з конкретними творами, що нині зберігаються у наших та іноземних музеях як неатрибутовані або помилково приписані іншим виробникам.

Формулювання цілей статті. Автор має на меті виявити справжні факти діяльності і розвитку Дибинецької фабрики фаянсу, встановити з яких матеріалів виготовлялася продукція на цьому виробництві, назвати імена конкретних майстрів, причетних до ліній формотворення і декорування виробів окресленого підприємства, представити науковцям повний перелік асортименту виробів та прейскуранту цін на нього, який буде вперше введено до наукового обігу. Ціль статті — навести перелік скульптури, за колом образів і матеріалом виготовлення якої існує вірогідність відшукати аутентичні взірці продукції Дибинецької фаянсової фабрики Браницьких-Воронцових у музейних та інших колекціях.

Виклад основного тексту дослідження. Як випливає з нечисленних верифікованих архівних джерел, підприємство фаянсу в Дибинцях, було зведене графом, гетьманом великим коронним Ксаверієм Петровичем Браницьким власним коштом у своєму маєтку в с. Дибинці Богуславського (Канівського) повіту Київської губернії з 1807 по 1809 р. Закладена фабрика була за сприятливих умов, створених континентальною блокадою, за якою за російськими законами «іноземний фаянс, і особливо англійський, у межі Росії не може бути ввезений» [6].

Перші згадки про діяльність виробництва датуються кінцем 1809 р. [3].

За 1810 р. вже збереглися дані про збут продукції Дибинської фабрики. Зокрема, відомо, що було виготовлено фаянсового посуду 199 612 шт. (у різних сортах), з них продано на Правобережній Україні 13 3074 шт., решта лишалася на складах (запасок 66 538 шт.) [10, с. 203].

Місцеві дибинецькі ґрунти здавна були своїми глинами, придатними для керамічної справи. Від XVIII століття у селищі існував гончарний промисел. Перші згадки про його представників датовані 1745 роком, відколи залишилися фінансові книги Дибинського «братства», яке мало релігійно-цеховий характер [5]. У XIX столітті в селі діяв гончарний цех, багато майстрів розумілися на шахтному видобутку місцевих глин.

Після пожежі на Києво-Межигірській фабриці 1810 р. виробництво у Дибинцях намаглося посісти місце основного виробника фаянсу для Лівобережжя. Тому за наявності гарної сировини у межах маєтку та досить підготовленого персоналу, обізнаного з пластичними властивостями місцевих покладів глин та інших складників маси, виробництво одразу будувалося як промислове, зорієнтоване на продаж готового товару.

Орної землі в селі Дибинцях, що розкинулося на пагорбах та в рівчаках на березі річки Росі («маленька Швейцарія»), було мало, селяни в основному шукали роботи за наймом на фабриці фаянсу (поденної або сезонної). На 1811 р. управителем фабрики значився Францішек Калиновський. Тоді підприємство розміщувалося у трьох окремих дерев'яних будівлях [14].

В одній споруді 28 × 4,75 сажнів містилася хата для співробітників велика, капсульна, бренгауз, поливувальня і «матеріальня», цегло глазурувальний і цех з виготовлення маси [14]. Інший будинок 13 × 6 сажнів призначався для «пакувальні, друкарні, жаровні та магазину», тобто був обладнаний для випалювання, оформлення фаянсової продукції «одрукуванням», мистив цех упаковки готової продукції та склад для її зберігання. Третя споруда розміром у 19,75 × 6 сажнів була облаштована «лабораторіумом, модельною, капсульною, шлямовною, “аржнею” [сушильною], снидарнею та меншою робітничою хатою» [1; 14].

Устатковане підприємство було 44 верстатами з крутами, чотирма печами для випалу фаянсу і трьома — для сушіння маси, а також десятьма жорнами для змелювання глазури та маси. Зі 106 співробітників, зафіксованих на 1811 р., лише один був вільним. Можливо, мався на увазі модельник Григорій Новицький. Решта працюючих були кріпаками графа, у тому числі 1 головний майстер, 28 підмайстрів, 46 учнів на верстатах, 12 глазурувальників і «бреннерів», 5 шлямувальників (фахівців із просіювання маси), 4 капсульніки, 20 жорновиків (майстрів зі змелювання і розтирання маси), 8 дроворубів, 4 «гурники» (гірняки, фахівці з видобування і змішування інгредієнтів) з додавання глини, 4 простих робітники — до ступ; слюсар, столяр й бондар; 1 хімік друкарний фаянсовий (родом із Пруссії) [14]. Деякі з вказаних майстрів наймалися поденно, і на загальній кількості постійно діючого штату не відображалися.

Сировину для фабрики «фарфурної» видобували з покладів ґрунтів маєтку Браницьких. Зокрема, на місці брали глину сіру, пісок. Білу глину привозили зі Звенигородського повіту з поселення Шаулихи

Берег р. Рось в Дибинцях, біля якої знаходилася фаянсова фабрика Браницьких

(нині Тальновського р-ну Черкаської області), від поміщика Бержинського. Крейду, кремній, гіпс закупували у Волинській губернії. Сіль-льодянку — у м. Богуслав. Глей, буру, монію, бравштин, шифервейс, глазур — у Бердичеві (на срібні гроші). Розрахунки у цей час велися як у польських золотих, так і в російських карбованцях [2].

З 1812 р. продукція прикрашалася гравійованим декоруванням [2]. Тоді це вважалося за винахід, про що зазначалося в офіційних кореспонденці підприємства [2]. На цей час на виробництві було задіяно 105 кріпосних селян, 1 вільний майстер. У звітній документації 1817 року зазначалося, що нових винаходів у технологічних процесах виробництва до цього часу здійснено не було [2].

За даними А. В. Селіванова 1903 р. у 1812 р. річна кількість продукції сягала 203 328 шт., з яких фабрика реалізувала 126 405 шт. Тоді працювало 7 печей, кількість працівників незмінно дорівнювала 106. Цьогоріч Києво-Межигірська фаянсова фабрика спромоглася виготовити лише 112 884 одиниць виробів [9]. Тимчасовий післяпожежний занепад Києво-Межигірської фабрики спричинив підйом Дибинецької, що на цій хвилі спромagalася завищувати ціни на свою продукцію досить ще посередньої якості [12].

Асортимент виробництва складався з вазонів до туалетів, уриналів, вазонів для квітів і дерев, ємностей для льоду, пляшкових передач, дзбанків, сільничок, гірчичниць, кошків з підставками, морозивниць, тиглів, ринок, полумисків, ваз для перших і других страв («Англійського фасону», «Зупових» і «Пончових»), тарілок («Столова», «Дитяча», «Градерована», «Гладка»), горщиків, соустернів, соусників, салатників, менажниць, кубків для пуншу, масничок, цукерничок, чайників, сіток для чайників, чашок, поло-скальниць, кавників, філіжанок, кавників для мокко, чашок для желе, кухлів з накривками, кварт (вмісту на 1 та на 2 кварта), сервізів з ужитковими предметами, слоїв господарських, слоїв аптечних, нічних ваз, тазів з умивальниками, тазів з ночвами, таць, свічників, люльок-стамбулок, ліхтарів, скульптур «Левенятко, Баранець та Песик», «Коза», «Куропатка». Асортимент складався з фаянсу, кам'яної маси, у тому числі з чорною та білою поливою, «колованого» та з «гравірованими картинами», виготовляли також посуд інколи з відведенням червоною, зеленою, палевою фарбою [2].

За даними А. В. Селіванова на 1814 рік при 82 робітниках на 44 верстатах було виготовлено 63 574 шт. виробів, з яких більшу частину продано — 50 859 шт. Після Віденського конгресу 1814–1815 рр. знову були відкриті шляхи для завезення англійського фаянсу [10, с. 203].

У статті про Києво-Межигірську фаянсову фабрику, вміщеній у журналі «Сын Отечества» 1816 р. відомий оглядач мистецьких новинок і колекціонер П. Свінїн зауважує: «когда за несколько лет пред сим

сгорел сей завод [мається на увазі Києво-Межигірський] некоторая богатая помещица заставляла покупать со своей фабрики по 10 р. дюжину безобразных ломких тарелок» [12]. З цього короткого несхвального відгуку випливає наступне: 1. економічними й імовірніше за все управлінськими функціями щодо Дибинецької фабрики займалася позашлюбна дочка Катерини II Олександра Енгельгардт, дружина Ксаверія Браницького (ця теза підтверджується і в документації 1817 р., де приналежність певних кроків з упорядкування виробництва закінчується приписом (рос.) «я сиятельства» (тобто «її високоності», а не «його високоності») [2, арк. 7]; 2. якість продукції була досить посередньою, принаймні в окремих її сегментах — речі «погано трималися купи» й були крихкими, що пояснює їх швидке псування і повну відсутність наявності у побуті дибинчан чи іншого населення України, а також у вітчизняних музейних збірках; 3. вироби видавалися сучасникам досить дорогими, якість не відповідала ціні, що створювало несприятливий клімат для подальшого розвитку фабрики, провокуючи її неконкурентноспроможність в перспективі.

Для порівняння: у преїскуранті Дибинецького виробництва 1822 р. за підписом економа², чи управителя³ Кіппмана в розділі одрукованого фаянсу дюжина тарілок «Столових» коштувала 4 крб. 20 коп., дюжина десертних (дитячих) тарілок — 2 крб. 80 коп. В цей же час вартість тарілки першого сорту білої «Столової» становила 2 крб. 40 коп. за дюжину, «Градерованої» (цебто з бгнанками вінець або/та фестонованим краєм) — 1 крб. 80 коп. за дюжину, «Гладкої» — 1 крб. 60 коп. за дюжину. Другий сорт цієї категорії фаянсу за тими самими найменуваннями оцінювався у 2 крб., 1 крб. 60 коп., 1 крб. 30 коп. відповідно. Тарілки білого фаянсу із браком, зокрема «Столові», «Градеровані» та «Гладкі» коштували однаково — по 1 крб. 80 коп. за дюжину. Колоровані аналоги, а саме дюжина столових та десертних тарілок продавалися з фабрики в Дибинцях по 6 і 4 крб. відповідно, тобто були найдорожчими у окресленому сегменті.

Зауважимо, що на 1822 рік 10 карбованців коштував набір з дюжини глибоких і десертних кімліх тарілок найдорожчого сегменту — у кольоровій поливі, аналог межигірської продукції. Але це вартість з так званої «торгівлі» від фабрики. Можливо, зважаючи на необхідність транспортування, податки, відсотки, закладені на прибуток перекупників, тощо вартість однієї дюжини тарілок означеної категорії в інших місцевостях і дорівнювала 10 карбованцям за дюжину.

Принаймні для порівняння, якщо взяти ціни на межигірську аналогічну продукцію 1803 року, виявляються цікаві паралелі [3]. Так, тарілки глибокі круглі, мілкі круглі вартували тут у першому сорті 12,5 коп. / шт., другому сорті — по 10 коп. / шт. Мова йшла, очевидно, про більш дешеві тарілки «Гладкі», а не «Фасонні», «На ніжках», «З фільцями», «Без фільців», що також значилися в асортименті Києво-Межигір'я з цього часу. Цебто дюжина найпростіших тарілок цієї фабрики фаянсу вартувала 1 крб. 50 коп. та 1 крб. 20 коп. за дюжину [3, арк. 90, 111]. Тобто за 13 років до описаних цін Дибинецького виробництва, перша, імовірніше за все також ще тоді недосконала з технологічного боку, продукція фабрики під Києвом в окремих сегментах відрізнялася в ціні на найпростіші та найзапобіганіші вироби лише менше ніж на копійку за штуку (якщо співставити ціну за «Гладкі» тарілки першого сорту — 1 крб. 60 коп. у Дибинцях і 1 крб. 50 коп. у Межигір'ї). Але часова відстань могла спричинити зріст інфляції або просто моду чи певні тенденції розвитку ринку. Тому інформація Павла Свіньїна має бути оцінена критично.

На 1817 рік у Дибинцях ще діяло 4 обпалові та сушильні печі, працювали 21 формувальний верстат, 5 жорен для змелення глазури. Збут у 24 975 шт. виробів на рік тривав по всіх землях етнічної України: Київській, Чернігівській, Полтавській, Херсонській, Катеринославській, Подільській, Волинській губерніях «вільним покупцям». Штат на цей час складався з 42 осіб, з яких 22 значилися майстровими, а 20 простими робітниками. Тоді занотовані кріпаками 1 майстер, 1 модельник, 2 бракувальники, 6 глазурувальників, 12 підмайстрів [2, арк. 1зв.].

Від 1817 року лишилося ґрунтовне пояснення місцезнаходження виробництва. Так, управитель Ф. Соколовський на цей час писав: «будівлі, у яких розміщено фабрику, розташовуються в середині села Дибинців, при березі річки Рось [цебто виробництво могло урухомлюватися силою води, водяних млинів], відстанню одна від одної у сорок сажнів, у першому корпусі є робоча хата, капсульня, брэнгауз, глазуриня і матеріальня, у флігелі першому — магазин для складання виготовленого посуду та жаровні, а в останньому — модельня, шлямувальня, сушильня та інші хатини. Зведення фабрики тривало з 1807 по 1809 рік, а справжня діяльність на ній розпочалася від закінчення 1809 року» (пер. з рос. — О. Ш.) [2]. У цей само час він сповіщає керівництво про застосування на виробництві одного горну великого та двох малих, а також

таких матеріалів як वोхра, мідь червона та жовта, олово, свинець (вірогідно малися на увазі солі та оксиди вказаних металів, що застосовувалися як інгредієнти фарб) [2]. На перше січня 1818 р. у залишках товару значилося лише 794 шт. виробів [2].

1819 р. помер перший власник фабрики, гетьман польських військ Ксаверій Браницький. У цей час до маєтків його дружини, камер-фрейліни імператриці Катерини II, Олександри Енгельгардт, після служби за кордоном повернулося подружжя дочки, також монаршої фрейліни Єлизавети та її чоловіка Михайла Воронцова. До наступного підвищення зятя у 1823 р, коли йому довелося їхати упорядковувати інфраструктуру Криму, молодята мешкали у Києво-Черкаських володіннях, беручи дієву участь в управлінні родовими маєтками. Саме на період між 1819 і 1823 роками, часу їх долучення до родинних справ, припадає інформація про широкий асортимент продукції Дибинецької фабрики, ціни на нього, та збут готового товару, відома за архівними документами, що збереглися у Державному архіві Київської області [1; 2].

Важливим також є факт, що син Ксаверія Браницького та Олександри Енгельгардт, Владислав Браницький був відомим масоном свого часу. Враховуючи наявність серед продукції Києво-Межигірської фаянсової фабрики наявність виробів, прикрашених масонською символікою, можна припустити, що і дибинецьке підприємство могло застосовувати подібний тип декорування для свого асортименту.

За спогадами старожилів, що згадуються в Дибинцях, граф Ксаверій Браницький використовував маєток з фарфурною швидше як дачний, здебільшого мешкаючи у Білій Церкві. Тому керували фабрикою управителі, а господар лише раз чи два навідався до своїх обійсть. Садиба з трьома алеями дерев (ялицевою, дубовою та липовою, з яких до сьогодні лишилася лише остання, а споруди розібрали протягом 1915–1919 рр.) була зведена у кількох кілометрах від заселеної селянами частини Дибинців. Поруч з будівлею було влаштоване штучне озеро з містком, вкритим керамічними кахлями (не зберігся), до заїзду на який слід було вимити колеса транспорту та ноги коням. Начиння цього палацу місцеві селяни розтягли по хатах, а потім більша частина з набутого перекочувала до всіляких експедицій, що відвідували Дибинці як центр гончарного промислу. Тому зразків продукції місцевого виробництва фаянсу та кам'яної маси в селі не лишилося.

Хоча за повним прейскурантом цін, датованим 10.05.1822, у Дибинцях тривав розквіт тонкокерамічної справи: вироблявся асортимент з понад 50 найменувань виробів двох сортів білого кольору, та з декоруванням «одрукуванням» і «колоруванням» [1]. Перелік виробів вражає. Найдорожчими речами з цього реєстру були сервізи з білого фаянсу першого сорту по 4 крб., супові вази «Англійського фаянсу» з друкованим рисунком по 7 крб. 10 коп. та колоровані по 9 крб. 20 коп., вазони нового фаянсу «Лілея» колоровані по 4 крб. 30 коп. [1]. Скульптура «Левенятко, Баранець і Песик» коштувала по 30 коп. за шт. в одрукованому вигляді, 40 в колорованому, так само як і «Коза». «Куропатка» в останньому типі декору — майже вдвічі дорожче, 75 коп. за шт. Найдешевшими серед виробів першого сорту були слоїки аптекарські — від 5 коп. за шт., горщики по 10 коп. за шт., люльки-стамбулки (турчанки) і салатники по 15 коп. за шт.

Від 1822 р. конкурентна Дибинській Межигірська фабрика під Києвом отримала статус імператорської. Це призвело до того, що виробництво Олександри Енгельгардт втратило перспективи розвитку. Графською родиною було вирішено віддати приміщення «фарфурні» під інше промислове підприємство. На 1828 р. фабрика ще існувала [7]. За одними даними того ж 1828 р. вона була перепрофільована, та у її корпусах вже працювало суконне виробництво [14]. Проте, можливо, це було тимчасовим явищем або й неперевіреними відомостями дослідників кінця XIX — початку XX століття. Суконне виробництво насправді знаходилося на відстані 6 км, у сусідньому Богуславі, що також належав у XIX столітті Браницьким, околицями цього містечка і були Дибинці. Там відоме виробництво, засноване 1880 р., вже після продажу Богуславського маєтку Браницькими на межі 1860–1870-х, існує на історичному місці до сьогодні під назвою «Богуславська суконна фабрика». Місцеві мешканці свідчать, що в самих Дибинцях підприємства такого профілю ніколи не існувало.

Також за іншими відомостями Дибинецька фаянсова фабрика діяла до початку 1840-х. Принаймні таку думку висловлювала дослідниця економічних важелів управління господарством графів Браницьких на Київщині Оксана Степанишина у своїй праці, написаній протягом 1920-х. на дослідній кафедрі історії України Всеукраїнської академії наук [13]. Нині низка дослідників Київщини, роду Браницьких, зокрема, Євген Чернецький у своїх численних працях та ін., хронологію, окреслену Оксаною Степанишиною, вважають найбільш достовірною.

Фактом на користь визнання більш пізньої дати закриття Дибинецької фаянсової фабрики свідчить те, що ще у 1840-х дозволу на відкриття цегляного заводу домагався управитель графині Браницької Й. Кайзер. За даними Центрального державного історичного архіву в м. Києві, вищезгаданий управитель запропонував імператорській фаянсовій фабриці контракт на 15 років, за яким отримав би дозвіл брати для побудованого на березі Дніпра цегляного заводу глину і пісок при с. Ново-Петрівці. За такий дозвіл він щорічно зобов'язувався постачати казенній фабриці безоплатно по 5 тис. штук цегли і по 5 тис. — за ринковою вартістю. У разі закінчення терміну контракту, без його продовження, будівлі цегляного заводу мали бути передані Києво-Межигірській фабриці. Проте царський уряд відмовив пану Кайзеру [4].

Така зацікавленість цегляним виробництвом, а де-факто родовищами межигірських глин, що були потрібні у циклі фабрикації Дибинецького фаянсу, свідчать, що на початку 1840-х Браницькі шукали можливостей розвинути своє тонкокерамічне виробництво з технологічного боку і прагнули поліпшити якість продукції. Бо для фабрикації цегли в самих Дибинцях і досі існує величезна кількість родовищ глин, що не вичерпалися за 200 років.

Кілька фаянсових сподок із втратами, що надійшли до колекції Білоцерківського краєзнавчого музею одразу після Жовтневої революції зі збірки Браницьких, гіпотетично можна було б пов'язати з продукцією Дибинецької фабрики. Вони мають розтрісканий шар поливи молочного кольору, близької окремих дибинецьким гончарним виробам та невеличку гербову композицію на вінцях з літер Т і Н, виконаних фарбою блакитного кольору. На зворотньому боці у масу втиснені цифрограми «6», що може означати номер формувального верстату.

Також існує вірогідність, по аналогії з іншими виробництвами Київської губернії ХІХ — початку ХХ століття (Межигір'я, Токаревський фарфоровий завод Берднікова), що вироби Дибинців могли клеймитися написом «Київ» (рос.). Враховуючи, що стилістично продукція підприємства Браницьких в окремих сегментах наближалася до межигірської, можливо, деякі твори, приписані останній фабриці, з часом виявляться дибинецькими. Адже до 1830-х межигірські виробы часто також клеймилися лише написом «Київ» (рос.) з зіркою, квіткою, чи без них. Варто пам'ятати, що у Дибинцях вживали тільки кольорову поливу чорного чи білого (кремового) кольору. Тому слід шукати серед білих фаянсових виробів, що могли бути вкриті гравірованими рисунками, або «колованих» у згадані два кольори.

Висновки. Варто відзначити, що з нечисленних творів, які лишилися від фаянсової фабрики в Дибинцях, на середину ХХ століття були відомі переважно миски та тарілки. Вони істотно нагадували ранні твори Києво-Межигірського виробництва — як за формами, так і за стилістикою. Декор цих виробів складався або з нескладних рослинних, переважно фризів, рисунків, або з одрукування ведутами, близького до англійського фаянсу. У формотворенні й оздобленні продукції також спостерігалися риси, споріднені з традицією виготовлення фаянсових виробів Правобережжя.

Нині в музейних та приватних колекціях атрибутована продукція фабрики фаянсу в Дибинцях не виявлена [12]. Марки підприємства лишаються невідомими. Приналежність до асортименту виробів відомого майстра з формотворення фарфору та фаянсу Григорія Новицького, що очолював модельну частину спочатку провідної на Волині Корецької фарфоро-фаянсової мануфактури, а згодом (від 05.04.1804 — керуючий) Києво-Межигірської фаянсової фабрики, звідки був запрошений Браницькими до Дибинців ще 1807 р., свідчить на користь можливості існування в асортименті дибинецьких неклеємених аналогів форм вищеперерахованих фабрик. Це б пояснило складність атрибуції, верифікації та ідентифікації виробів фабрики на Київщині, започаткованої графом Ксаверієм Браницьким, розбудованої його дружиною Олександрою з Енгельгардтів, упорядкованої дочкою Єлизаветою Браницькою-Воронцовою та зятем Михайлом Воронцовим, майбутнім генерал-губернатором Криму.

Перспективи використання результатів дослідження. Слід зазначити, що Дибинецька фабрика фаянсу у свій час за асортиментом, технологічністю, складністю виконання форм і оздоблення своїх виробів, збутом інколи перевершувала конкурентну Києво-Межигірську фаянсову фабрику. Пошук аутентичних взірців виробів цього підприємства відомих магнатів Браницьких-Воронцових має тривати, оскільки надзвичайно трудомісткі за виконанням і вишукані за своєю природою виробы кшталту пляшкових передач, кавників для мокко, люльок-стамбулок, ансамблів супових ваз і сервізів столово-кавово-чайного асортименту становлять славу тонкої кераміки кожного європейського народу, який має власні традиції «білого золота».

Розшуканий останнім часом повний прейскурант виробів і цін на них, що зберігався у Державному архіві Київської області, де фігурують торгівлі у Богуславі і Білій Церкві, і наведений повний реєстр продукції Дибинецької фаянсової фабрики 1822 р., дає надію на повноцінне введення інформації про окреслене виробництво до міжнародного наукового обігу.

1. Державний архів Київської області (ДАКО), ф. 1: Киевское губернское правление, оп. 336, спр. 1770. Прейскурант на фаянсовые изделия Дибинецкой фабрики. 1822 г. На 7 арк.
2. ДАКО, ф. 2. Канцелярия Киевского губернатора, оп. 3, спр. 4020. Ведомости о фаянсовой фабрике помещика графа Браницкого, находящейся в с. Дибинцах Богуславского повета за 1817 г. 5 ноября 1819 г. — 22 ноября 1819 г. На 18 арк.
3. ДАКО, ф. 2, оп. 3, спр. 1007. Дело о Киевской Межигорской фаянсовой фабрике, о составе работающих приписанных и покупных, о продукции фабрики и т. д. 30 декабря 1802 г. — 4 марта 1818 г. На 402 арк.
4. Центральний державний історичний архів у м. Києві (ЦДАУК), ф. 581. Києво-Межигірська фаянсова фабрика, оп. 1, спр. 1820. О ходайстве служащего графини Браницкой Иосифа Кайзера об отдаче ему фабрикой в аренду земельного участка на берегу реки Днепра для устройства кирпичного завода. 1845 р. Арк. 1, 3эв.—4.
5. Башинская Л. Г. Развитие гончарных промыслов на Белоцерковщине к. XIX — нач. XX ст. — Белая Церковь, 1995. — Машинопись на 24 с. // Архів Білоцерківського краєзнавчого музею.
6. ІПСЗ, XXX № 23551. — С. 891.
7. Лисін Б. С. Глини і глиняна промисловість на Україні. — К., 1918. — С. 41, табл. XXXIV.
8. Лысин Б. С. Производство фарфора и фаянса. — К., 1923. — С. 11.
9. Материалы к изучению истории малоизвестных фарфоровых и фаянсовых производств Российской Империи // Среди коллекционеров. — 2011. — № 3 (4). — С. 4; Селиванов А. В. Фарфор и фаянс Российской империи. Описание фабрик и заводов с изображением фабричных клейм. — Владимир, 1903.
10. Оглоблін О. Нариси з історії української фабрики: Кріпацька фабрика. — Х.; К., 1931. — С. 202–203.
11. Петрякова Ф. С. Украинский художественный фарфор (конец XVIII — начало XX ст.) / Отв. ред. П. Н. Жолтовский. — К., 1985.
12. Свиньин П. Киево-Межигорская фаянсовая фабрика // Сын отечества. — 1816. — Ч. XVII. — С. 8.
13. Степанюшина О. Господарство графів Браницьких на Київщині і реформа 1861 р. в їхніх маєтках: Всеукраїнська академія наук, науково-дослідна кафедра історії України під головуванням академіка М. Грушевського. — К., 1930. — С. 139.
14. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, ф. 990: Мусяєнко Пантелеймон Никифорович, оп. 1, спр. 393. Виписки зі статей О. Оглобліна «До історії порцеляно-фаянсової промисловості на Україні» та Похилевича «Сказания о населённых местностях Киевской губернии» про Дибінську фаянсову фабрику. Рукопис, 1 док., 6/д, 7 арк.

Анотація. Статтю присвячено упорядкуванню існуючих відомостей про конкурентну Києво-Межигірській фаянсовій фабриці Дибинецьку фаянсову фабрику графів Браницьких на Київщині. Більшість матеріалів вводиться до наукового обігу вперше, що дозволяє переглянути окремі розділи з історії розвитку українського фаянсу доби його «золотого періоду», дебіто XIX століття.

Ключові слова: фаянс, землі сучасної України, XIX століття, Дибинці, Київщина, Браницькі, Воронцови.

Аннотация. Статья посвящена упорядочиванию существующих сведений о конкурентной Киево-Межигорской фаянсовой фабрике Дибинецкой фаянсовой фабрике графов Браницких на Киевщине. Большинство материалов вводится в научное обращение впервые, что разрешает пересмотреть отдельные разделы из истории развития украинского фаянса поры его «золотого периода», тоест XIX столетия.

Ключевые слова: фаянс, земли современной Украины, XIX столетие, Дибинцы, Киевщина, Браницкие, Воронцовы.

Summary. Article is devoted ordering of existing data about competitive Киево-Mezhigorskoj to faience factory to Dibinetsky faience factory or counts Branitsky in an area of the Kiev province. The majority of materials is introduced in scientific use for the first time, that allows to reconsider separate sections from history of development of the Ukrainian faience of its time of «the gold period», namely XIX centuries.

Keywords: faience, the earths of modern Ukraine, XIX century, Dibinzy, the Kiev province, Branitsky, Vorontsovy.